

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

3 март 2020 година *

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО — Неравноправни клаузи в потребителските договори — Договор за ипотечен кредит — Променлив лихвен процент — Референтен индекс, основан на ипотечните кредити на спестовните каси — Индекс, произтичащ от подзаконова или административна разпоредба — Едностранно въвеждане на такава клауза от продавача или доставчика — Проверка на изискването за прозрачност от националния съд — Последници от констатирането на неравноправния характер на клаузата“

По дело C-125/18

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Juzgado de Primera Instancia nº 38 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 38, Барселона, Испания) с акт от 16 февруари 2018 г., постъпил в Съда същия ден, в рамките на производство по дело

Marc Gómez del Moral Guasch

срещу

Bankia SA,

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: К. Lenaerts, председател, R. Silva de Lapuerta, заместник-председател, J.-C. Bonichot, Ал. Арабаджиев, Е. Regan, М. Safjan и S. Rodin (докладчик), председатели на състави, L. Bay Larsen, Т. von Danwitz, D. Šváby, F. Biltgen, К. Jürimäe и С. Lycourgos, съдии,

генерален адвокат: М. Szpunar,

секретар: L. Carrasco Marco, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 25 февруари 2019 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за Marc Gómez del Moral Guasch, от J. M. Erausquin Vázquez, A. Benavente Antolín, M. Ortiz Perez и S. Moreno de Lamo, abogados,
- за Bankia SA, от R. Fernández-Aceytuno Sáenz de Santamaría, F. Manzanedo González, M. Muñoz García-Liñán, V. Rodríguez de Vera Casado, L. Briones Bori и A. Fernández García, abogados,

* Език на производството: испански.

- за испанското правителство, от M. J. García-Valdecasas Dorrego и J. Rodríguez de la Rúa Puig, в качеството на представители,
- за правителството на Обединеното кралство, от S. Brandon, в качеството на представител, подпомаган от A. Howard, barrister,
- за Европейската комисия, от N. Ruiz García и J. Baquero Cruz както и от C. Valero, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 10 септември 2019 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273), и по-специално на член 1, параграф 2, член 4, параграф 2, член 6, параграф 1, член 7, параграф 1 и член 8.
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор между Marc Gómez del Moral Guasch и Bankia SA относно клаузата, която е посветена на променливия лихвен процент, служещ за възнаграждение, и се съдържа в договора за ипотечен кредит, сключен между тези две страни.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 В двадесет и четвърто съображение от Директива 93/13 се посочва, че „съдилищата и административните органи на държавите членки трябва да разполагат с адекватни и ефективни средства да наложат преустановяването на включването на неравноправни клаузи в потребителски договори“.
- 4 Член 1, параграф 2 от тази директива гласи:

„Договорни условия, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или [Европейският съюз] са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.
- 5 Член 4 от посочената директива гласи:

„1. Без да се засяга член 7, преценката за неравноправност на дадена клауза се извършва, като се отчита характер[ът] на стоките или услугите, за които е сключен договорът, и се вземат предвид всички обстоятелства, довели до сключването му, към момента на самото сключване, както и всички останали клаузи в договора, или такива, съдържащи се в друг договор, от който той произтича.

2. Преценката за неравноправния характер на клаузите не се свързва нито с основния предмет на договора, нито със съответствието на цената и възнаграждението, от една страна, и по отношение на доставените стоки или предоставените услуги, от друга, при условие че тези клаузи са изразени на ясен и разбираем език“.

6 Съгласно член 5 от същата директива:

„При договори, в които всички или определени клаузи се предлагат на потребителя в писмен вид, тези условия [винаги] се съставят на ясен и разбираем език. При наличие на съмнение за смисъла на определена клауза, тя се тълкува в най-благоприятен за потребителя смисъл. [...]“.

7 В член 6, параграф 1 от Директива 93/13 се предвижда следното:

„Държавите членки определят изискването, включените неравноправни клаузи в договори между потребители и продавачи или доставчици да не са обвързващи за потребителя, при условията на тяхното национално право, и че договорът продължава да действа за страните по останалите условия, когато може да се изпълнява и без неравноправните клаузи“.

8 Съгласно член 7, параграф 1 от тази директива:

„Държавите членки осигуряват, че в интерес на потребителите и конкурентите, съще[с]твуват подходящи и ефективни мерки за предотвратяване на употребата на неравноправни клаузи в договори, сключени между потребители и продавачи или доставчици“.

9 Член 8 от посочената директива гласи:

„Държавите членки могат да приемат или да запазят в сила по- строгите действащи разпоредби, които са в съответствие с Договора, в областта на настоящата директива, с цел да осигурят максимална степен на защита за потребителите“.

10 В приложението към Директива 93/13, съдържащо примерен списък с клаузи, които могат да бъдат обявени за неравноправни, се посочва следното:

„1. Условия, които имат за предмет или резултат:

[...]

л) допускане цената на стоките да се определя към датата на доставката им или разрешаване на продавача на стоки или на доставчика на услуги да увеличава цената, без в двата посочени случая да [се] даде съответното право на потребителя да се откаже от договора, в случай че смята окончателната цена за твърде висока спрямо първоначално договорената при сключване на договора;

[...]

2. Букви ж), й) и л) обхващат

[...]

в) букви ж), й) и л) не се прилагат за:

— сделки с прехвърляеми [ценни книжа], финансови инструменти и други продукти или услуги, когато цената е свързана с флукуации на [борсови] котировки[...] или [...] индекс, или [на] процент на финансовия пазар, които продавачът или доставчикът не контролират,

[...]

- г) буква л) не възпрепятства условия по индексирание на цената, когато последните са законосъобразни, при условие че методът на променяне на цените е описан изрично“.

Испанското право

- 11 Член 1303 от Código Civil (Граждански кодекс) гласи:

„При обявяване на задължение за недействително всяка от страните е длъжна да върне на другата нещата, които са били предмет на договора, плодовете от тях и цената заедно с лихвите, освен ако в следващите членове не е предвидено друго“.

- 12 Втората допълнителна разпоредба от Orden del Ministerio de la Presidencia, sobre transparencia de las condiciones financieras de los préstamos hipotecarios (Наредба на Министерството на министър-председателя за прозрачност на финансовите условия по ипотечните кредити) от 5 май 1994 г. (BOE № 112 от 11 май 1994 г., стр. 14444), изменена с Министерска наредба от 27 октомври 1995 г. (BOE № 261 от 1 ноември 1995 г., стр. 31794) (наричана по-нататък „Наредбата от 5 май 1994 г.“), гласи:

„Въз основа на доклад на [Dirección General del Tesoro y Política Financiera (главна дирекция „Финанси и финансова политика“, Испания)] Централната банка на Испания определя с циркулярно писмо съвкупност от официални референтни индекси или лихвени проценти, които могат да се прилагат от субектите по член 1.1 към ипотечните кредити с променлив лихвен процент, и периодично публикува стойността им“.

- 13 Член 8 от Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (Кралски законодателен декрет 1/2007 за одобряване на преработения текст на Общия закон за защита на потребителите и ползвателите и други допълващи закони) от 16 ноември 2007 г. (BOE № 287 от 30 ноември 2007 г., стр. 49181, наричан по-нататък „Кралски законодателен декрет 1/2007“) е озаглавен „Основни права на потребителите и ползвателите“ и гласи:

„Основните права на потребителите и ползвателите са следните:

[...]

- б) Защита на техните легитимни икономически и социални интереси, по-специално от нелоялни търговски практики и от включване на неравноправни клаузи в договорите.

[...]“.

- 14 В член 60 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Преддоговорна информация“, се предвижда следното:

„1. Преди потребителят или ползвателят да бъде обвързан с договор или оферта от същия вид, продавачът или доставчикът му предоставят по ясен и разбираем начин релевантна, вярна и достатъчна информация за основните характеристики на договора, по-специално за правните и финансовите условия в него, освен ако тя не произтича ясно от контекста.

[...]“.

- 15 Съгласно член 80 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Изисквания за клаузите, които не са договорени индивидуално“:

„1. Клаузите, които не са индивидуално договорени, в договорите с потребители и ползватели — включително сключваните от публичните администрации и подчинените им субекти и предприятия — трябва да отговарят на следните изисквания:

[...]

с) добросъвестност и справедливо равновесие между задълженията на страните, което във всички случаи изключва използването на неравноправни клаузи.

[...]“.

- 16 Член 82 от Кралски законодателен декрет 1/2007, озаглавен „Понятие за неравноправни клаузи“, гласи:

„1. Неравноправни са всички клаузи, които не са индивидуално договорени, и всички практики, за които не е дадено изрично съгласие, ако в нарушение на изискванията за добросъвестност създават в ущърб на потребителя и на ползвателя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията на страните, произтичащи от договора.

[...]“.

- 17 Член 27 от Orden EHA/2899/2011 de transparencia y protección del cliente de servicios bancarios (Министерска наредба EHA/2899/2011 за прозрачност и за защита на ползвателите на банкови услуги) от 28 октомври 2011 г. (BOE № 261 от 29 октомври 2011 г., стр. 113242), озаглавен „Официални лихвени проценти“, предвижда в параграф 1, буква а):

„1. Следните официални лихвени проценти се публикуват на месечна база с цел да бъдат прилагани от кредитните институции при условията, определени в настоящата министерска наредба:

а) среден лихвен процент по ипотечните кредити със срок над три години за придобиване на жилище по пазарна цена, отпускани от кредитните институции в Испания“.

- 18 В петнадесета допълнителна разпоредба от Ley 14/2013 de apoyo a los emprendedores y su internacionalización (Закон 14/2013 за насърчаване и интернационализиране на предприемачеството) от 27 септември 2013 г. (BOE № 233 от 28 септември 2013 г., стр. 78787) се предвижда, че премахваните и посочени в параграф 1 от тази разпоредба лихвени проценти — включително индексът, основан на средния лихвен процент по отпуснатите ипотечни кредити от испанските спестовни каси (наричан по-нататък „IRPH на испанските спестовни каси“) — се заместват от предвидения в договора заместващ референтен лихвен процент или индекс и че ако няма заместващ лихвен процент по договора, заместващият лихвен процент е „официалният лихвен процент, наречен „среден лихвен процент по ипотечните кредити със срок над три години за придобиване на жилище по пазарна цена, отпускани от кредитните институции в Испания“, към който се прилага марж, равен на средната аритметична стойност от разликите между премахнатия и горепосочения лихвен процент, изчислени въз основа на данните, налични между датата на сключване на договора и датата на ефективно заместване на лихвения процент“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

- 19 На 19 юли 2001 г. г-н Gómez del Moral Guasch сключва с банкова институция, предшественикът на Bankia, договор за ипотечен кредит за сумата от 132 222,66 EUR, за да финансира придобиването на жилище.
- 20 Точка 3а от договора, озаглавена „Променлив лихвен процент“, съдържа клауза, съгласно която подлежащият на заплащане от потребителя лихвен процент се променя според IRPH на испанските спестовни каси (наричана по-нататък „спорната клауза“). Спорната клауза е формулирана по следния начин:
- „Лихвеният процент по договора се определя на шестмесечни периоди, считано от датата на подписване на договора, като процентът за първия шестмесечен период е посочен в третата финансова клауза. За следващите шестмесечни периоди приложимият процент е валидният при актуализацията среден лихвен процент по ипотечните кредити със срок над три години за придобиване на жилище по пазарна цена, отпускани от спестовните каси, който Централната банка на Испания публикува официално и периодично в *Boletín Oficial del Estado* за ипотечните кредити с променлив лихвен процент за придобиване на жилище, закръглен към горния четвърт процентен пункт и увеличен с 0,25 процентни пункта“.
- 21 Г-н Gómez del Moral Guasch предявява иск пред Juzgado de Primera Instancia nº 38 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 38, Барселона, Испания) по-специално за обявяване на тази клауза за недействителна, тъй като според него е неравнопавна.
- 22 Запитващата юрисдикция най-напред посочва, че индексиранието на променливите лихви по ипотечен кредит, изчислено въз основа на IRPH на испанските спестовни каси, е по-малко благоприятно от индексиранието, изчислено въз основа на средния лихвен процент на европейския междубанков пазар (наричан по-нататък „индексът Euribor“), който се използвал при 90 % от ипотечните кредити, договаряни в Испания. Използването на IRPH на испанските спестовни каси водело до допълнителен разход от около 18 000—21 000 EUR на кредит.
- 23 По-нататък, запитващата юрисдикция иска да се установи дали фактът, че IRPH на испанските спестовни каси е индекс, уреден с подзаконов акт, означава, че изключението, предвидено в член 1, параграф 2 от Директива 93/13, трябва да се приложи, дори ако обвързването на страните по договора за кредит с този индекс произтича от прилагането на клауза от договора.
- 24 Освен това, запитващата юрисдикция иска да се установи дали потребителят трябва да бъде информиран за метода за изчисляване на референтния индекс и за неговите колебания в миналото, за да може да прецени финансовата стойност на договаряния кредит. В това отношение запитващата юрисдикция посочва, че за да се гарантира на потребителя по-високо равнище на защита от предвиденото в тази директива, изключението, произтичащо от член 4, параграф 2 от Директива 93/13, не е било транспонирано в испанския правен ред.
- 25 Освен това, запитващата юрисдикция иска да се установи дали при несъответствие на спорната клауза с правото на Съюза замяната на IRPH на испанските спестовни каси с индекса Euribor или погасяването само на главницата по кредита, без да се плащат лихви, биха съответствали на Директива 93/13.

26 При това положение Juzgado de Primera Instancia nº 38 de Barcelona (Първоинстанционен съд № 38, Барселона) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

- „1) Трябва ли [IRPH на испанските спестовни каси] да бъде предмет на съдебна защита, в смисъл да се проверява дали този индекс е разбираем за потребителя, без уреждането му с подзаконовни или административни разпоредби да е пречка за това, като се има предвид, че тази хипотеза не е предвидена в член 1, параграф 2 от Директива 93/13, тъй не става въпрос за задължителна разпоредба, а за променлива лихва, служеща за възнаграждение, която продавачът или доставчикът включва по свой избор в договора?
- 2) а) С оглед на член 4, параграф 2 от Директива 93/13, която не е транспонирана в [испанския] правов ред, противоречат ли на тази директива и член 8 позоваването и прилагането от испанска юрисдикция на член 4, параграф 2 от нея, при положение че тази разпоредба не е транспонирана в испанския правов ред по волята на законодателя, който е искал да предостави пълна защита по отношение на всички клаузи, които продавач или доставчик може да включи в договор, сключен с потребител, включително отнасящите се до основния предмет на договора, дори да са съставени на ясен и разбираем език?
- 2) б) Необходимо ли е във всички случаи за разбирането на съществената клауза, по-конкретно на IRPH [на испанските спестовни каси], да се предоставя информация или да се дава гласност относно следните факти или данни или някои от тях:
- i) да се обяснява как се определя референтният лихвен процент, тоест да се предостави информация, че освен номиналния лихвен процент този индекс включва комисионите и други разходи, че той представлява проста непретеглена средна стойност, че продавачът или доставчикът е длъжен да знае и да уведомява, че трябва да се прилага отрицателен марж и че предоставените данни не са публично достояние, за разлика от другия обичаен индекс — [индексът Euribor];
  - ii) да се обяснява как този индекс се е колебал в миналото и може да се колебае в бъдеще чрез предоставяне на информация и публикуване на графики, показващи по ясен и разбираем за потребителя начин колебанията на този специфичен лихвен процент спрямо [индекса Euribor] — обичайният индекс за обезпечените с ипотека кредити?
- 2) в) Ако Съдът на Европейския съюз приеме, че запитващата юрисдикция трябва да прецени неравноправния характер на договорните клаузи и да определи всички последици, произтичащи от националното право, непредоставянето на информация относно посочените факти или данни прави ли клаузата неразбираема, тъй като е неясна за средния потребител (член 4, параграф 2 от Директива 93/13), или пък непредоставянето на информацията предполага нелоялно поведение от страна на продавача или доставчика [спрямо потребителя], поради което потребителят не би приел кредитът му да се определя спрямо IRPH [на испанските спестовни каси], ако бе надлежно информиран?
- 3) Ако клаузата относно IRPH [на испанските спестовни каси] [...] бъде обявена за недействителна, при липса на споразумение, или ако то е по-неблагоприятно за потребителя, коя от следните две последици би съответствала на член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13:
- i) приспособяване на договора чрез прилагане на обичаен заместващ индекс, [индекса Euribor], тъй като става дума за договор, който е свързан главно с наличието на изгодна лихва за [кредитната] институция, [която има качеството на] продавач или доставчик, или
  - ii) преустановяване на прилагането на лихвения процент, като остане само задължението за погасяване на главницата по отпуснатия кредит от кредитополучателя или длъжника в определените срокове?“.

По преюдициалните въпроси

По първия въпрос

- 27 В самото начало следва да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика в рамките на въведеното с член 267 ДФЕС производство за сътрудничество между националните юрисдикции и Съда задачата на последния е да даде на националния съд полезен отговор, който да му позволи да реши спора, с който е сезиран. С оглед на това при необходимост Съдът може да преформулира въпросите, които са му зададени (решение от 7 август 2018 г., *Smith*, C-122/17, EU:C:2018:631, т. 34).
- 28 В това отношение първият въпрос сам по себе си действително се отнася за IRPH на испанските спестовни каси. За да бъде обаче даден полезен отговор на запитващата юрисдикция, този въпрос трябва да се разбира в смисъл, че с него запитващата юрисдикция иска да се установи дали член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че от приложното поле на тази директива е изключена клауза от договор за ипотечен кредит, сключен между потребител и продавач или доставчик, в която се предвижда, че приложимият за кредита лихвен процент се основава на един от предвидените в националната правна уредба официални референтни индекси, които могат да се прилагат от кредитните институции към ипотечните кредити.
- 29 Съгласно тази разпоредба договорните клаузи, които отразяват задължителни законови или подзаконовни разпоредби, не са предмет на разпоредбите на Директива 93/13.
- 30 По този начин в посочената разпоредба се предвижда изключване на тези клаузи от приложното поле на Директива 93/13, като това изключване трябва да се тълкува стриктно (вж. в този смисъл решение от 20 септември 2017 г., *Andrić* и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 27 и 31 и цитираната съдебна практика).
- 31 Изключването предполага да са изпълнени две условия: от една страна, договорната клауза трябва да отразява законова или подзаконова разпоредба, и от друга страна, тази разпоредба трябва да е задължителна (решения от 10 септември 2014 г., *Kušíonová*, C-34/13, EU:C:2014:2189, т. 78 и от 20 септември 2017 г., *Andrić* и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 28).
- 32 За да се установи дали посочените условия са изпълнени, според Съда националният съд трябва да провери дали съответната договорна клауза отразява разпоредби от националното право, които се прилагат задължително в отношенията между договарящите страни независимо от волята им, или разпоредби, които са със субсидиарен характер и съответно са приложими по подразбиране, тоест когато в това отношение между страните не е уговорено друго (решения от 21 март 2013 г., *RWE Vertrieb*, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 26, от 10 септември 2014 г., *Kušíonová* C-34/13, EU:C:2014:2189, т. 79 и от 20 септември 2017 г., *Andrić* и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 29 и 30).
- 33 В разглеждания случай съгласно даденото от запитващата юрисдикция описание на националната правна уредба, приложима по делото в главното производство, тази правна уредба не съдържа задължение в клаузите относно възнаграждението, включени в договори за ипотечен кредит, да се предвиди прилагане на един от шестте официални индекса, предвидени в *Circular 8/1990 del Banco de España, a entidades de crédito, sobre transparencia de las operaciones y protección de la clientela* (Циркулярно писмо 8/1990 на Централната банка на Испания до кредитните институции относно прозрачността на сделките и защитата на клиентите) от 7 септември 1990 г. (BOE № 226 от 20 септември 1990 г., стр. 27498) в приложимата му редакция към спора в главното производство (наричано по-нататък „Циркулярно писмо 8/1990“).

- 34 В това отношение, както по същество посочва генералният адвокат в точки 78—83 от заключението си, се оказва — като това подлежи на проверка от запитващата юрисдикция — че за кредитите с променлив лихвен процент Наредбата от 5 май 1994 г. не изисква използването на официален референтен индекс, включително на IRPH на испанските спестовни каси, а само определя условията, на които трябва да отговарят „референтните индекси или лихвени проценти“, за да могат да бъдат използвани от кредитните институции.
- 35 Ето защо — като това евентуално трябва да се провери от запитващата юрисдикция — видно от точка 3а, параграф 1, буква d) от приложение II към Наредбата от 5 май 1994 г. Bankia е имала право да определи променливия лихвен процент „по всеки друг начин, стига той да е ясен, конкретен и разбираем за кредитополучателя и да е в съответствие със закона“.
- 36 Следователно позоваването на IRPH на испанските спестовни каси в спорната клауза, за да бъдат изчислени дължимите лихви по разглеждания договор в главното производство, не произтича от задължителна законова или подзаконова разпоредба по смисъла на съдебната практика, припомнена в точки 31 и 32 от настоящото решение. Тази клауза съответно попада в приложното поле на Директива 93/13, като това трябва да се провери от запитващата юрисдикция.
- 37 Следователно на първия въпрос трябва да се отговори, че член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че клаузата от договор за ипотечен кредит, сключен между потребител и продавач или доставчик, в която се предвижда, че приложимият за кредита лихвен процент се основава на един от предвидените в националната правна уредба официални референтни индекси, които могат да се прилагат от кредитните институции към ипотечните кредити, попада в приложното поле на тази директива, ако в същата правна уредба не се предвижда нито задължително прилагане на този индекс независимо от волята на страните, нито субсидиарното му прилагане при липса на друга уговорка между същите страни.

По буква а) от втория въпрос

- 38 С буква а) от втория си въпрос запитващата юрисдикция иска да се установи дали Директива 93/13, и по-специално член 8, трябва да се тълкува в смисъл, че възпрепятства прилагането от юрисдикция на държава членка на член 4, параграф 2 от тази директива, за да не се проверява евентуално неравноправният характер на договорна клауза, която е съставена на ясен и разбираем език и се отнася до основния предмет на договора, ако последната разпоредба не е транспонирана в правния ред на държавата членка.
- 39 От разясненията, съдържащи се в акта за преюдициално запитване, по втория въпрос същевременно е видно, че с първата му част запитващата юрисдикция по-специално иска да се установи дали е възможно, дори член 4, параграф 2 от Директива 93/13 да не е транспониран във вътрешното право, национална юрисдикция да провери дали клауза като спорната отговаря на изискването за прозрачност, въведено с тази директива.
- 40 В разглеждания случай най-напред трябва да се констатира, че в буква а) от втория въпрос запитващата юрисдикция изхожда от виждането, че транспонирането на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 в испанския правен ред не е извършено.
- 41 От своя страна Bankia и испанското правителство твърдят, че в решения 406/2012 от 18 юни 2012 г. (ES:TS:2012:5966) и 241/2013 от 9 май 2013 г. (ES:TS:2013:1916) Tribunal Supremo (Върховен съд, Испания), посочва, че испанският законодател е транспонирал член 4, параграф 2 от Директива 93/13 в националното право с Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación (Закон 7/1998 относно общите условия по договорите) от 13 април 1998 г. (BOE № 89 от 14 април 1998 г., стр. 12304). От тези решения следвало, първо, че изразът

„справедливо равновесие на насрещните престации“, който се е съдържал в испанското законодателство, предхождащо приемането на Директива 93/13, е заменен с израза „значителна неравнопоставеност между правата и задълженията“, за да се ограничи контролът върху евентуално неравноправния характер на договорна клауза, второ, че сами по себе си цената и равновесието на престациите не могат да бъдат предмет на контрол, и трето, че макар съществените елементи от договора да са изключени от контрол по същество, те все пак могат да бъдат предмет на контрол по критериите за включване и за прозрачност.

- 42 Предвид обаче внесеното уточнение в точка 39 от настоящото решение относно обхвата на буква а) от втория въпрос не е необходимо произнасяне по действителното транспониране на член 4, параграф 2 от Директива 93/13 в испанския правен ред.
- 43 Трябва всъщност да се припомни, че съгласно постоянната съдебна практика въведената с Директива 93/13 система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика от гледна точка както на възможностите за водене на преговори, така и на степента на информираност, като това положение води до приемането от негова страна на условията, изготвени предварително от продавача или доставчика, без да може да повлияе на съдържанието им (вж. по-специално решения от 3 юни 2010 г., *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, C-484/08, EU:C:2010:309, т. 27 и цитираната съдебна практика, и от 26 март 2019 г., *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 49).
- 44 С оглед на това положение на по-слаба страна посочената директива задължава държавите членки да предвидят механизъм, който да гарантира, че всяка договорна клауза, която не е индивидуално договорена, подлежи на контрол, за да се прецени евентуалният ѝ неравноправен характер. В този контекст предвид критериите, посочени в член 3, параграф 1 и член 5 от Директива 93/13, националният съд следва да определи дали с оглед на особените обстоятелства в разглеждания случай такава клауза отговаря на изискванията за добросъвестност, равнопоставеност и прозрачност, установени в посочената директива (вж. в този смисъл решения от 21 март 2013 г., *RWE Vertrieb*, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 42—48, от 30 април 2014 г., *Kásler* и *Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 40 и от 26 март 2019 г., *Abanca Corporación Bancaria* и *Bankia*, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 50).
- 45 Член 4, параграф 2 от Директива 93/13 във връзка с член 8 същевременно допуска държавите членки да предвиждат в законодателството за транспониране на същата директива, че „преценката за неравноправния характер“ не се отнася до посочените в тази разпоредба клаузи, при условие че те са изразени на ясен и разбираем език (вж. в този смисъл решения от 3 юни 2010 г., *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, C-484/08, EU:C:2010:309, т. 32 и от 30 април 2014 г., *Kásler* и *Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 41).
- 46 Съдът освен това подчертава, че същото изискване за изразяване на ясен и разбираем език фигурира в член 5 от Директива 93/13, където се предвижда, че договорните клаузи трябва „винаги“ да отговарят на това изискване (вж. в този смисъл решения от 30 април 2014 г., *Kásler* и *Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 67 и 68, и от 20 септември 2017 г., *Andrić* и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 43). Следователно последното се прилага във всички случаи, включително когато дадена клауза попада в приложното поле на член 4, параграф 2 от посочената директива и дори ако съответната държава членка не е транспонирала тази разпоредба. Това изискване не може да се сведе само до разбираемостта на договорна клауза от формална и граматическа гледна точка (решение от 30 април 2014 г., *Kásler* и *Káslerné Rábai*, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 71).

47 Следователно на буква а) от втория въпрос трябва да се отговори, че Директива 93/13, и по-специално член 4, параграф 2 и член 8, трябва да се тълкува в смисъл, че съответната юрисдикция на държава членка е длъжна да провери дали договорна клауза, отнасяща се до основния предмет на договора, е ясна и разбираема, при това независимо дали член 4, параграф 2 от тази директива е транспониран в правния ред на държавата членка.

По букви б) и в) от втория въпрос

48 С букви б) и в) от втория си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали Директива 93/13, и по-специално член 4, параграф 2 и член 5 трябва да се тълкуват в смисъл, че за да се спази изискването за прозрачност на договорна клауза в договор за ипотечен кредит, с която се определя променлив лихвен процент, чийто начин на изчисляване се счита за сложен за средния потребител, продавачът или доставчикът трябва да предостави на потребителя информация, свързана с метода за изчисляване на индекса, въз основа на който се изчислява посоченият лихвен процент, и с колебанията на този индекс в миналото и начина, по който същият може да се колебае в бъдеще.

49 В това отношение, както посочва генералният адвокат в точки 106—109 от заключението си, съгласно постоянната практика на Съда относно изискването за прозрачност информацията преди сключването на договор за договорните условия и за последиците от това сключване е от основно значение за потребителя. Именно въз основа на тази информация потребителят решава дали желае да се обвърже договорно с продавач или доставчик, като приеме предварително изготвените условия от последния (решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 44, от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 70, от 21 декември 2016 г., Gutiérrez Naranjo и др., C-154/15, C-307/15 и C-308/15, EU:C:2016:980, т. 50 и от 20 септември 2017 г., Andrićius и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 48).

50 Следователно, както вече бе отбелязано в точка 46 от настоящото решение, изискването за прозрачност на договорните клаузи, произтичащо от член 4, параграф 2 и от член 5 от Директива 93/13, не може да бъде сведено само до разбираемостта на тези клаузи от формална и граматическа гледна точка. Тъй като въведената с тази директива система на защита се основава на идеята, че потребителят е в положение на по-слаба страна спрямо продавача или доставчика, по-специално по отношение на степента на информираност, това изискване, въведено със същата директива, за изразяване на ясен и разбираем език на договорните клаузи, и съответно за прозрачност трябва да се разбира разширително (решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 71 и 72, и от 20 септември 2017 г., Andrićius и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 44).

51 При клауза, чрез която в договор за ипотечен кредит се предвижда възнаграждение за този кредит посредством лихви, изчислени въз основа на променлив лихвен процент, това изискване съответно трябва да се разбира като налагащо не само съответната клауза да бъде понятна за потребителя от формална и граматическа гледна точка, но и среден потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, да може да разбере конкретното функциониране на начина на изчисляване на същия лихвен процент и съответно да прецени въз основа на точни и понятни критерии потенциално значимите икономически последици от такава клауза за финансовите му задължения (вж. в този смисъл и по аналогия решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 75 и от 20 септември 2017 г., Andrićius и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 51).

52 Тъй като Съдът е компетентен единствено да тълкува разпоредбите от правото на Съюза, в случая Директива 93/13 (вж. в този смисъл решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 48 и цитираната съдебна практика), именно запитващата юрисдикция трябва да извърши необходимите проверки в това отношение предвид всички релевантни фактически

елементи, сред които са гласността и информацията, дадени от кредитодателя при договарянето на договор за кредит (решения от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 74, от 26 февруари 2015 г., Matei, C-143/13, EU:C:2015:127, т. 75 и от 20 септември 2017 г., Andrić и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 46). По-конкретно, когато отчита всички обстоятелства около сключването на договора, националният съд трябва да се увери, че в разглеждания случай потребителят е бил уведомен за всички обстоятелства, които могат да имат отражение върху обхвата на неговия ангажимент, като му позволят по-специално да изчисли общата цена на своя кредит. Определяща роля при тази преценка играят, от една страна, въпросът дали клаузите са изразени на ясен и разбираем език, така че да позволят на среден потребител като описания в точка 51 от настоящото решение да определи тази цена, и от друга страна, непосочването в договора за кредит на информацията, която се счита за съществена предвид естеството на стоките или услугите, предмет на този договор (решение от 20 септември 2017 г., Andrić и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 47 и цитираната съдебна практика).

- 53 При клауза като посочената в точка 51 от настоящото решение — съдържаща позоваване на променлив лихвен процент, чиято точна стойност не може да се определи в договор за кредит за целия срок на действие на договора — се налага констатацията, както генералният адвокат посочва в точки 122 и 123 от заключението си, че релевантно за тази проверка е обстоятелството, че основните елементи за изчисляване на IRPH на испанските спестовни каси са били лесно достъпни за всеки, който възнамерява да сключи договор за ипотечен кредит, тъй като тези елементи са се съдържащи в Циркулярно писмо 8/1990, публикувано в *Boletín Oficial del Estado*. Това обстоятелство всъщност е могло да позволи на потребител, който в разумни граници е наблюдателен и съобразителен, да разбере, че този индекс се изчислява въз основа на средна стойност на лихвите по ипотечните кредити със срок над три години за придобиване на жилище, включвайки съответно средната стойност на маржовете и разходите, начислявани от тези институции, и че в съответния договор за ипотечен кредит въпросният индекс се закръглява към горния четвърт процентен пункт, към който се добавя и марж от 0,25 %.
- 54 За преценката на прозрачността на спорната клауза е релевантно и обстоятелството, че според действащата националната правна уредба към момента на сключване на договора, разглеждан в главното производство, кредитните институции са били длъжни да информират потребителите за колебанията на IRPH на испанските спестовни каси през последните две календарни години, предхождащи сключването на договорите за кредит, както и за последната налична стойност. Подобна информация също може да даде на потребителя обективна насока за икономическите последици, произтичащи от прилагането на такъв индекс, и представлява полезна точка за сравнение между изчисляването на променливия лихвен процент, основан на IRPH на испанските спестовни каси, и други формули за изчисляване на лихвен процент.
- 55 Запитващата юрисдикция съответно трябва да провери дали при сключването на договора, разглеждан в главното производство, Bankia действително е изпълнила всички задължения за информиране, предвидени в националната правна уредба.
- 56 С оглед на гореизложените съображения на букви б) и в) от втория въпрос трябва да се отговори, че Директива 93/13, и по-специално член 4, параграф 2 и член 5, трябва да се тълкува в смисъл, че за да се спази изискването за прозрачност на договорна клауза, с която се определя променлив лихвен процент, в договор за ипотечен кредит, тази клауза трябва не само да бъде понятна от формална и граматическа гледна точка, но и да позволява на среден потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, да разбере конкретното функциониране на начина на изчисляване на същия лихвен процент и съответно да прецени въз основа на точни и понятни критерии потенциално значимите икономически последици от такава клауза за финансовите му задължения. Особено релевантни елементи за преценката, която националният съд трябва да извърши в това отношение, са от една страна,

лесната достъпност за всеки, който възнамерява да сключи договор за ипотечен кредит, на основните елементи за изчисляване на този лихвен процент поради публикуването на начина на неговото изчисляване, и от друга страна, предоставянето на информация за колебанията в миналото на индекса, въз основа на който се изчислява същият лихвен процент.

По третия въпрос

- 57 С третия си въпрос запитващата юрисдикция по същество иска да се установи дали член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че при недействителност на неравнопавна договорна клауза, с която се определя референтен индекс за изчисляване на променливите лихви по кредит, и при липса на уговорка за противното между страните тези разпоредби не допускат националният съд да замести този индекс със законоустановен индекс или да задължи кредитополучателя да погаси главницата по кредита в предвидените в договора срокове, без да се плащат лихви.
- 58 Най-напред следва да се припомни, че съгласно член 6, параграф 1 от Директива 93/13 националният съд е длъжен да не прилага неравноправните клаузи, така че те да нямат задължителна сила за потребителя, освен ако потребителят се противопостави на това (вж. в този смисъл решения от 4 юни 2009 г., Pannon GSM, C-243/08, EU:C:2009:350, т. 35, от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 65 и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 52).
- 59 По-нататък, съгласно практиката на Съда, когато националният съд констатира недействителността на неравнопавна клауза в договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална правна уредба, позволяваща на националния съд да допълни договора, като измени съдържанието на тази кауза (решения от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 73, от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 77 и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 53).
- 60 Ако на националния съд се позволи да изменя съдържанието на неравноправните клаузи, съдържащи се в такъв договор, такова правомощие съответно може да навреди на постигането на дългосрочната цел, предвидена в член 7 от Директива 93/13. Всъщност това правомощие би способствало за премахването на възпиращия ефект, упражняван върху продавачите и доставчиците чрез самото неприлагане на такива неравноправни клаузи спрямо потребителя, тъй като продавачите и доставчиците биха останали изкушени да използват посочените клаузи, ако знаят, че дори и последните да бъдат обявени за недействителни, договорът все пак ще може да бъде допълнен в нужната степен от националния съд, така че да се гарантират интересите на тези продавачи и доставчици (решения от 14 юни 2012 г., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, т. 69, от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 79 и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 54).
- 61 Съдът обаче приема, че когато договор, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да продължи да се изпълнява след премахването на неравнопавна клауза, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 допуска възможността националният съд, прилагайки принципи от договорното право, да премахне неравноправната клауза, като я замести с разпоредба от националното право със субсидиарен характер в хипотези, при които обявяването на неравноправната клауза за недействителна би задължило съда да обяви недействителността на целия договор, излагайки по този начин потребителя на особено неблагоприятни последици, поради което последният би се оказал наказан (вж. в този смисъл решения от 30 април 2014 г.,

Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 80—84, от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 56 и 64, и от 3 октомври 2019 г., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, т. 48).

- 62 В това отношение Съдът приема, че такова заместване е напълно оправдано с оглед на целта на Директива 93/13. То всъщност съответства на целта на член 6, параграф 1 от Директива 93/13, тъй като с тази разпоредба се цели заместване на формалното равновесие, което договарят установява между правата и задълженията на съдоговорителите, с действително равновесие, което може да възстанови равенството между тях, а не обявяване на недействителността на всички договори, съдържащи неравноправни клаузи (вж. в този смисъл решенията от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 81 и 82 и цитираната съдебна практика, и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 57).
- 63 Ако в положение като описаното в точка 61 от настоящото решение не се допуска заместване на неравноправна клауза с разпоредба от националното право със субсидиарен характер и националният съд е длъжен да обяви недействителността на целия договор, потребителят може да бъде изложен на особено неблагоприятни последици, като по този начин възпиращото въздействие, произтичащо от обявяването на договора за недействителен, би било застрашено. Всъщност при договор за кредит такава недействителност поначало води до незабавна изискуемост на остатъка от сумата по кредита в размери, които има опасност да надхвърлят финансовите възможности на потребителя, и поради това с нея би се стигнало до наказване на потребителя, а не на кредитодателя, който съответно няма да бъде възпрян да включва такива клаузи в предлаганите от него договори (вж. в този смисъл решенията от 30 април 2014 г., Kásler и Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, т. 83 и 84, и от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 58).
- 64 Поради това трябва да се приеме, че когато договор за ипотечен кредит, сключен между продавач или доставчик и потребител, не може да продължи да се изпълнява след премахването на неравноправна клауза, в която се прави позоваване на законоустановен индекс за изчисляването на приложимия за кредита променлив лихвен процент, член 6, параграф 1 от Директива 93/13 не може да се тълкува в смисъл, че не допуска възможността националният съд, с цел да избегне обявяването на недействителността на договора, да замени тази клауза с индекс, предвиден като субсидиарен в националното право, тъй като обявяването на договора за недействителен би изложило потребителя на особено неблагоприятни последици (вж. по аналогия решение от 26 март 2019 г., Abanca Corporación Bancaria и Bankia, C-70/17 и C-179/17, EU:C:2019:250, т. 59).
- 65 В разглеждания случай в спорната клауза се предвижда, че променливият лихвен процент се изчислява въз основа на IRPH на испанските спестовни каси. От материалите по делото, с които разполага Съдът, обаче е видно, че този законоустановен индекс, предвиден в Циркулярно писмо 8/1990, е бил заменен по силата на петнадесетата допълнителна разпоредба от Закон 14/2013 от 27 септември 2013 г. със заместващ индекс, който испанското правителство квалифицира като „субсидиарен“. В тази допълнителна разпоредба всъщност се предвижда този заместващ индекс да се приложи, когато страните по договора не са уговорили друго, като това трябва да се провери от запитващата юрисдикция.
- 66 В този контекст, ако запитващата юрисдикция установи, първо, неравноправния характер на спорната клауза, второ, че договарят за ипотечен кредит, разглеждан в главното производство, не може да продължи да се изпълнява без тази клауза, и трето, че обявяването на договора за недействителен би изложило ищеца в главното производство на особено неблагоприятни последици, тя може да замени въпросната клауза със заместващия индекс, посочен в Закон 14/2013 от 27 септември 2013 г., стига той да може да се счита за субсидиарен от гледна точка на националното право.

67 На третия въпрос съответно трябва да се отговори, че член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че при недействителност на неравноправна договорна клауза, с която се определя референтен индекс за изчисляване на променливите лихви по кредит, тези разпоредби допускат възможността националният съд да замести този индекс със законоустановен индекс, приложим при липса на уговорка за противното между страните по договора, ако при премахване на посочената неравноправна клауза съответният договор за ипотечен кредит не може да продължи да се изпълнява и ако обявяването на целия договор за недействителен би изложило потребителя на особено неблагоприятни последици.

По искането за ограничаване във времето на действието на настоящото решение

68 Тъй като третият преюдициален въпрос е формулиран така, че да обхване възможността „клаузата относно IRPH на испанските спестовни каси да се окаже недействителна“, в представените пред Съда писмено и устно становище испанското правителство иска от Съда да ограничи във времето действието на неговото решение. Трябва да се направи уточнението, че искането на испанското правителство се основава на предположението, че при недействителност на договорна клауза като спорната договорът за кредит би продължил да се изпълнява, без да се плащат лихви.

69 Както бе припомнено в точка 52 от настоящото решение, Съдът е компетентен единствено да тълкува разпоредбите от правото на Съюза, в случая Директива 93/13.

70 От отговора на третия преюдициален въпрос впрочем следва, че при недействителност на клауза като спорната националният съд е оправомощен при условията, припомнени в точка 67 от настоящото решение, да замести индекса, използван в клаузата, със законоустановен индекс, приложим при липса на уговорка за противното между страните по договора.

71 При това положение финансовите последици от евентуалната недействителност на такава клауза, за банковите институции поотделно и за банковата система като цяло, не могат да се определят единствено въз основа на тълкуването на правото на Съюза, извършено от Съда по настоящото дело (вж. по аналогия решение от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 60 и 61).

72 Следователно действието на настоящото решение не следва да бъде ограничавано във времето.

По съдебните разноски

73 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

- 1) Член 1, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че клаузата от договор за ипотечен кредит, сключен между потребител и продавач или доставчик, в която се предвижда, че приложимият за кредита лихвен процент се основава на един от предвидените в националната правна уредба официални референтни индекси, които могат да се прилагат от кредитните институции към ипотечните кредити, попада в приложното поле на тази директива, ако в същата правна уредба не се предвижда нито задължително прилагане на този индекс независимо от волята на страните, нито субсидиарното му прилагане при липса на друга уговорка между същите страни.
- 2) Директива 93/13, и по-специално член 4, параграф 2 и член 8, трябва да се тълкува в смисъл, че съответната юрисдикция на държава членка е длъжна да провери дали договорна клауза, отнасяща се до основния предмет на договора, е ясна и разбираема, при това независимо дали член 4, параграф 2 от тази директива е транспониран в правния ред на държавата членка.
- 3) Директива 93/13, и по-специално член 4, параграф 2 и член 5, трябва да се тълкува в смисъл, че за да се спази изискването за прозрачност на договорна клауза, с която се определя променлив лихвен процент, в договор за ипотечен кредит, тази клауза трябва не само да бъде понятна от формална и граматическа гледна точка, но и да позволява на среден потребител, относително осведомен и в разумни граници наблюдателен и съобразителен, да разбере конкретното функциониране на начина на изчисляване на същия лихвен процент и съответно да прецени въз основа на точни и понятни критерии потенциално значимите икономически последици от такава клауза за финансовите му задължения. Особено релевантни елементи за преценката, която националният съд трябва да извърши в това отношение, са от една страна, лесната достъпност за всеки, който възнамерява да сключи договор за ипотечен кредит, на основните елементи за изчисляване на този лихвен процент поради публикуването на начина на неговото изчисляване, и от друга страна, предоставянето на информация за колебанията в миналото на индекса, въз основа на който се изчислява същият лихвен процент.
- 4) Член 6, параграф 1 и член 7, параграф 1 от Директива 93/13 трябва да се тълкуват в смисъл, че при недействителност на неравноправна договорна клауза, с която се определя референтен индекс за изчисляване на променливите лихви по кредит, тези разпоредби допускат възможността националният съд да замести този индекс със законоустановен индекс, приложим при липса на уговорка за противното между страните по договора, ако при премахване на посочената неравноправна клауза съответният договор за ипотечен кредит не може да продължи да се изпълнява и ако обявяването на целия договор за недействителен би изложило потребителя на особено неблагоприятни последици.

Подписи